

Kapitola 1.

Jak náleží králi zakládat města nebo hrady, aby dosáhli slávy, a že k tomu má vybírat místa s mírným podnebím; dále se připojuje, jaký prospěch a jaké naopak nevýhody z toho plynou královstvím.

829. – Nejprve je tedy třeba důkladně objasnit královu úlohu při zakládání obce nebo království. Neboť jak říká Vegetius¹, nejmocnější národy a vládcí nemohli dosáhnout žádné větší slávy, než buď zakládat nové obce, nebo dát své jméno těm, které byly založené jinými, a nějak je rozšířit: to se shoduje i s příklady v Písmu svatém. Sírachovec totiž praví², že *budování obce získává čloudu nepomýjící jméno*. Vždyť dnes by jméno Romulovo bylo neznámé, kdyby nezaložil Řím.

830. – Při zakládání obce nebo království však, je-li tu možnost, má král nejprve vybrat krajinu, která má mírné podnebí. Z mírného podnebí krajiny totiž obyvatelé získávají mnohý prospěch.

Zaprve totiž lidé získávají v důsledku mírnosti podnebí v kraji tělesně zdraví a dlouhý život. Spočívá-li totiž zdraví v uměřeném smíšení tělesných šťáv, na mírném místě se zdraví zachová: neboť podobně se zachová sobě podobným. Bude-li tam však výjimečné teplo nebo chlad, nutně se podle kvality vzduchu změní i kvalita těla: proto se někteří živočichové z jakési přirozené obezřetnosti v chladném počasí stěhují na teplejší místa a opět v teplém počasí vyhledávají místa studená, aby změnou místa dosáhli uměřenosti teplot.

831. – *A dále*: protože živočich zije z tepla a vlhka, pak bude-li teplo příliš silné, přirozené vlhko se rychle vysuší a život vypchá, jako zhasne svítilna, jestliže tekutina v ní je kvůli velikosti ohně strážena příliš prudce. Proto v některých velice teplejších krajinách Aithiopie nemohou lidé žít déle než třináct let. V krajinách skutečně výjimečně chladných se pak přirozená vlhkost snadno mění v led a přirozené teplo se uhasí.

832. – *Dále*: také na přitvrdlost k válkám, jimiž se lidská společnost udržuje v bezpečí, má mírnost podnebí v krajině velký vliv. Neboť jak píše Vegetius³, všechny národy, které jsou blízko slunci, jsou vysušené přílišným horkem; mají prý více rozumu, ale méně krve, a proto nemají výtvalost a spolehlivost v boji zblízka, protože ti, kdo vědí, že mají jen málo

jiná vnitřní překážka zachování blaha společnosti spočívá ve zvrácené vůli, kdy jsou lidé lknaví činit to, co vyžaduje zájem státu nebo přímo ohrožují mír pospolitosti, dopouštějí-li se křivd a ruší tak mír ostatních. Třetí překážka pak hrozí zvnějšku, kdy je nepřátelským nájezdem pošlapán mír a království nebo obec jsou od základu vyvráceny.

827. – Králi tedy náleží trojí starosti ohledně tří uvedených nebezpečí: 1. jako je Božím řízením u věcí, které podléhají zkáze, protože nemohou stále trvat v nezměněném stavu, postaráno o to, aby plozením na jejich místě nastoupily jiné a byla tak zajištěna soudržnost všehomíra, musí se král starat o střídání a náhradu těch, kdo stojí v čele různých úřadů, aby bylo uchováno dobro pospolitosti.

2. Dále musí svými zákony a nařízením, tresty a odměnami odvracet své poddané od páchaní bezpráví a vést je ke ctnostným skutkům podle příkladů Boha, který dal lidem zákon, poslušným pak přikl odměnu, přestupníkům trest.

3. Konečně král musí zajišťovat bezpečnost svých poddaných před nepřáti. Nic by totiž nebylo platné vyhnout se vnitřním nebezpečím, kdyby se pospolitost nemohla ubránit před vnějším ohrožením.

828. – c) Zbývá tedy, aby se král pečlivě věnoval dalšímu rozhojnění dobra pospolitosti již ustavené. To se děje tak, že se snaží v jednotlivých věcech, o kterých teď byla řeč, napravit, není-li něco v pořádku, doplnit, chybějí-li něco, zdokonalit, dá-li se něco zlepšit. Proto i Apoštol⁴ napomíná věrné, aby stále usilovali o vyšší dary.

Tolik tedy obecně o královském úřadu. Nyní je třeba podrobněji pojednat o jednotlivostech.

Přeložil Jiří Benáš

¹ Vegetius, *Institutio rei militaris* IV, prol.

² Sfr. 40.19.

³ Vegetius, o. c. I, 2.

krve, se bojí zranění. Naproti tomu severní národy, vzdálené od žáru slunce, nejsou sice tak divuplné, ale mají hojnost krve a jsou proto ve valčení velice obratní. Těm, kteří bydlí v krajích s mírnějším podnebím, jednak zásoba krve dostatečně k pohrdání ranami a smrtí, ale nechybí jim ani rozumnost, která zachovává rozvážnost ve vojenských věcech a nemálo jim prospívá, užívají-li jí v boji i při poradách.

833. — *Konečně*, krajina s mírným podnebím prospívá i občanskému životu. Jak totiž říká Aristoteles ve své *Politice*: Národy, které žijí na studených místech, jsou sice plné prudkosti, ale postřádají intelekt a dovednost, a proto spíše žijí volně. Nevěnují se občanskému životu a sousedům pro nerozumnost nemohou vládnout. Národy, které žijí v krajích teplejších, jsou přemýšlivé a dovedné, ale bez prudkosti, proto bývají spíše podrobené a žijí v poddanství. Avšak ty národy, které bydlí uprostřed, mají účast na obojí: proto jednak zůstávají svobodné, a jednak i mohou žít velmi dobře občanským životem, a umějí ostatním vládnout.

K založení obce nebo království má být tedy zvolena krajina s mírným podnebím.

Kapitola 2.

Jak mají králové a knížata vybírat k založení obcí nebo hradů krajiny, v nichž by byl zdravý vzduch; jak se takový vzduch pozná a podle jakých znamení.

834. — Je-li krajina vybrána, je třeba pro založení obce zvolit vhodné místo, a na něm se jako první má požadovat zdravý vzduch. Občanskému soužití totiž předchází přirozený život, a ten se uchovává neporušený zdravostí vzduchu. Jak praví Vitruvius⁴, nejzdravější bude místo vyvýšené, ne mlžnaté, kde se netvoří jinovatka, otevřené k nebi, ani chladné, ani parné, a konečně nesusedící s bažinami.

Vyvýšenost místa přispívá obvykle ke zdravosti vzduchu, protože vyvýšené místo je otevřeno vůči větrům, jimiž se vzduch čistí; výpary, které se působením slunečního svitu uvolňují ze země a z vod, se vyskytují ve větší míře spíše v údolích a na místech nížko položených, než na vysokých. Proto na vysokých místech bývá vzduch jemnější.

Takové jemnosti vzduchu, která velice přispívá k volnému a zdravému dýchání, brání mlhy a jinovatky, které se obvykle hromadí na místech

⁴ Aristoteles, *Politika* VII, 7, 1327b 23.
⁵ De architectura I, 4.

velmi vlhkých: proto jsou místa tohoto druhu škodlivá zdraví. A protože bažinatá místa jsou nadmíru vlhká, musí být místo zvolené k vybudování města vzdálené od bažin. Když se totiž ranní červánky při východu slunce dostanou k tomuto místu a přinesou s sebou mlhy vzniklé v bažinách, rozšíří tam dech jedovatých bahenních živočichů smíšený s mlhami a učiní místo zhoubným⁶. Jestliže přece bude město zbudováno v bažinách, které budou blízko moře, a bude obráceno alespoň přibližně k severu, a tyto bažiny budou ležet výše než mořský břeh, bude, zdá se, zbudováno rozumně. Příkrými příkopy bude mít totiž voda otevřen průchod na břeh a moře vzdutí při bouřích se bude vylévat do bažin, a tak nedovolí, aby tam vznikli bahenní živočichové. A jestliže někteří živočichové přece přijdou z výše položených míst, budou zahubeni nezvyklou slaností⁷.

835. — Je také třeba, aby místo určené pro město bylo příhodně rozloženo vůči teplu a chladu s ohledem na rozdílná nebeská pásma. Jestliže totiž město vystavěné velice blízko u moře bude obráceno k jihu, nebude zdravé⁸. Neboť místa tohoto druhu budou ráno studená, protože je slunce neosvítí, v poledne naopak budou rozpálená sluncem. Místa pak obrácená k západu jsou po východu slunce jen vlhká nebo také chladná, v poledne jsou tepla a večer horká, protože se jim usavrčně dostává tepla a slunce.

Jestliže pak jsou obrácena k východu, ráno se přimným svitem slunce méně zahřejí; v poledne se teplo o mnoho nezvětší, protože slunce tam nebude svítit přímo, večer však, když se paprsky slunce zcela odvrátí, nebude světlou. Stejně nebo podobně teploty budou, jestliže by místo bylo obrácené k severu, je to opak toho, co jsme řekli o místě obráceném k jihu. Zkušeností pak můžeme poznat, že přízpisobit se většímu teplu je pro každého méně zdravé. Přepřaví-li se totiž těla z chladných míst na tepla, nemohou utrat, ale rozpadají se, protože teplo tím, že vsítěbává páru, rozvolňuje přirozené schopnosti; proto i na zdravých místech v létě těla zeslábnou.

836. — Protože však pro zdraví těla je nutné vyhledávat i zdravé pokrmy, musíme při posuzování zdravosti místa, které je vybráno pro postavení města, brát ohled i na stav potravin, které rostou na zemi: to staří obvykle zjišťovali podle živočichů, kteří se na tom místě živilí. Protože totiž lidem i jiným živočichům je společné užívat k obživě toho, co roste na zemi, vyplývá z toho, že pokud jsou vnitřnosti zabijáků zvířat v dobrém

⁶ Vitruvius, *tamtéž*.
⁷ *Tamtéž*.
⁸ *Tamtéž*.

stavu, mohou se na tom též místě dosud zdravě žít i lidé. Jestliže však jsou údy zabitych živočichů na pohled nemocné, důvodně z toho můžeme usoudit, že ani lidu není toto místo pro pobyt zdravé.

837. – Jako přiměřený vzduch, tak je třeba požadovat i zdravou vodu. Zdraví těla totiž nejvíce závisí na tom, co lidé požívají často. A o vzduchu je dokázáno, že ho každodenně vřahujeme dovnitř až tam, kde sídlí život: proto jeho zdravotní zásadně přispívá k dobrému stavu těla. A dále, protože mezi těmi věcmi, které slouží za potravu, je to voda, kterou nejčastěji požíváme jak v nápojích, tak v pokrmích, není tedy vedle čistoty vzduchu nic, co by mělo větší vliv na zdravotní místa, než právě zdravotní vody.

838. – Je i jiné znamení, z něhož můžeme usoudit na zdravotní místa: mají-li totiž tváře lidí, kteří na tom místě žijí, dobrou barvu, jsou-li jejich těla pevná a údy dobře utvářené, jsou-li tam čisté a zdravé děti a mnoho starců. A naopak, jsou-li tváře lidí nepěkné, těla slabá, údy buď vyhublé nebo nezdravé, je-li děť málo a jsou-li nemocné, a k tomu jen velmi málo starců, nedá se pochybovat, že místo je smrtelnosné.

Kapitola 3.

Jak je třeba, aby taková obec, kterou král hodlá založit, měla hojnost potravin, protože bez nich nemůže být obec dokonalá; a rozlišuje se dvoji druh této hojnosti, první se přece více doporučuje.

839. – Místo vybrané k postavení města musí být nejen takové, aby zachovávalo obyvatele při zdraví, ale má i dostatečnou úrodnost k jejich výživě. Není totiž možné, aby množství lidí bydlelo tam, kde nedostatečně zásoba potraviny. Proto jak píše Vitruvius⁹, když Xenokratés, velice zkušený stavitel, dokazoval Alexandrovi Makedonskému, že na jakési hoře může být postaveno značně velké město, zepal se prý Alexander, existují-li pole, která obci mohou opatřit zásobu obilí. A když zjistil, že ne, odpověděl, že bude hodné hany, jestliže někdo na takovém místě město zbuduje. Jako se totiž narozené dítě nemůže žít a nemůže růst bez mateřského mléka, tak ani obec bez hojnosti potravy nemůže mít mnoho obyvatele.

840. – A přece jsou *dua* způsoby, jimiž se může nějaké obci zajistit, aby měla nadbytek potřebných věcí. *Jeden*, o němž už jsme mluvili, je úrodnost krajiny, která poskytuje v dostatečném množství všechno, co je nutné k lidskému životu. *Druhým* je obchod, kterým se do ní věci nezbytné pro život přivádějí z různých stran.

⁹ De architectura II, pracf.

Že je však *první* způsob vhodnější, je jasně prokázáno. Něco je totiž tím lepší, čím je to více dostačující samo o sobě: protože to, co potřebuje něco jiného, se projevuje jako nedostatečné. Dostatečnost má však v sobě plněji ta obec, které okolní krajina dostatečně poskytuje věci nutné k životu, než ta, která je potřebuje získávat od jiných prostřednictvím obchodu. A vhodnější je obec, která má hojnost věcí z vlastního území, než má-li je prostřednictvím obchodníků; a zdá se to být i bezpečnější, protože válčné události a různé potíže na cestách mohou snadno bránit dopravě potravin, a tak by byla obec nedostatkem potravin úsněna.

841. – Je to také užitečnější pro potřeby občanského života. Neboť obec, která potřebuje pro své udržení množství obchodu, musí nutně s pět ustavičně soužití s cizinci. Podle Aristotelova učení v *Politice*¹⁰ však styk s cizinci kazí mravy velmi mnohých občanů, protože cizí lidé vychovávají jinými zákony a zvyky si v mnohých věcech vedou jinak, než je zvykem občanů, a protože jsou občané sváděni příkladem k podobnému konání, dostávají se občanský život do zmatku.

A opět: jestliže se budou věnovat obchodu sami občané, otevře se tím přístup mnoha neřestem. Úsilí obchodníků je totiž obráceno nejvíce k zisku, a obchodem se tak dostává do srdcí občanů chamtivost, v důsledku toho se všechno v obci stává prodejným, zmizí důvěra a otevře se prostor pro lest a každý, když opovrl obecným dobrem, bude sloužit jen vlastnímu prospěchu. Vytřatí se snaha o ctnost, a pocity, odměna za ctnost, se budou nabízet všem: proto se nutně v takové obci občanské soužití pokazí.

842. – Provozování obchodu je totiž zcela opačné vojenskému výcviku. Protože obchodníci pracují v pohodlí, nezatěžují se žádnou námahou, a protože užívají rozkoši, stávají se změkčilými na duchu i na těle a jejich těla jsou k vojenským úkolům nevhodná: proto je podle občanského práva vojáčkům obchod zapovězen.

Konečně, kladnější bývá ona obec, jejíž lid se řídekji schází a méně zůstává uvnitř hradeb města. Časté shukování lidí totiž poskytuje příležitost ke sporům a dává podnět pro vzpoury. Proto podle Aristotelovy nauky¹¹ je užitečnější, když se lid zaměšnává mimo obec, než aby prodíval nepřetržitě uvnitř jejích hradeb. Jestliže by však byl v obci umožněn obchod, je zcela nezbytné, aby občané zůstávali uvnitř města a tam se zabývali obchody.

843. – Je tedy lepší, když obci dostáváje zásoba potravin z vlastních

¹⁰ Politika V, 3, 1303a 27s.; VII, 6, 1327a 13-15.

¹¹ Politika VII, 6, 1327a, 27 – 30.

poli, než aby byla úplně zavislá na obchodu. A přece obchodníky nelze z obce úplně vyloučit, protože nenajdeme snadno místo, které by mělo tak velký dostatek všech věcí k životu nezbytných, že by nepouštěbovalo nic přinášet odtjnuď; také by se na tom místě vytvořila mnohým škodlivá zátěže věci, které tam jsou v přebyteku, kdyby nemohly být prostřednictvím obchodníků přeneseny na jiná místa. Proto je třeba, aby dokonala obec v rozumné míře obchodníků využívala.

Kapitola 4.

Že krajina, kterou král vybírá pro založení obcí a hradů, má mít i půvaby, a občané se mají držet v mezích, aby jich užívali mírně, protože bývají přecasto příčinou rozkladu, který by království zničil.

844. – K zakládání měst má být zvoleno místo, které by obyvatele těšilo krásou. Krásné místo totiž neopouštíme snadno, ale stejně tak se snadno nechme velké množství obyvatel na místo, kterému krása chybí, protože bez krásy nemůže život člověka dlouho trvat.

K této kráse patří, aby to bylo místo rozložené na planině, bohaté na stromy, pozoruhodné blízkostí hor, s krásnými háji a hojnými vodami. Protože však přílišný půvab vábí lidi nadbytečně k rozkošim, což obci velice škodí, je třeba ho užívat jen střídmě.

845. – *Zabývá proto, že lidem, kteří se věnují rozkošim, slábnou smysly. Sladkost rozkoší jim totiž zaplaví smyslovými vjemny duši, takže ve věcech zábavy nemohou mít svobodný úsudek. Proto se podle Aristotelova názoru¹² prozíravost soudce rozkošemi kazí.*

Zabývá nadbytek slasti způsobuje, že lidé ztrácejí ctnost. Nic totiž nevede více k nemírnému rozbujení, kterým se střední cesta ctností kazí, než slast: jednak proto, že přirozenost slasti je nenasytná, takže i tma, že se oddáváme slastem uměřeným, se střemhlav řítíme do tenat slasti zvrácených, jako suché dříví vzplane i v malém ohni; pak proto, že slasti se chutí nenasytí, ale ochutnám-li ji, vzbuzuje stále větší žízeň po sobě; proto k povinnosti ctnosti patří, aby se lidé zdržovali přílišných slastí. Tak totiž, vyhubíme-li se nadbytku, snadněji dojdeme na střední cestu ctnosti. V důsledku toho ti, kteří jsou rozkošim přes míru oddáni, chátrají na duchu a stávají se malodušnými, očekávají-li je nepřijemnosti nebo mají-li snažit námahu a nebezpečí, a proto rozkoše velmi škodí vojenství, neboť

¹² Politika IV, 11, 1295a 25s.

jak říká Vegetius v knize O válečném umění¹³: Méně se bojí smrti ten, kdo ví, že měl v životě méně rozkoší.

Konečně lidé rozkošemi rozvrácení většinou zlenivějí a opominuče nezbytné činnosti a nutné záležitosti, starají se pouze o rozkoše, v nichž utrací nevázaně to, co jiní dříve nashromáždili: tím zchudnou, a protože nemohou postarat navyklá potěšení, začnou křást a loupit, aby měli prostředky, z nichž by mohli uspokojit své choutky. Je tedy pro obec škodlivé, jestliže oplyvá přílišnými rozkošemi, buď v důsledku umístění, nebo z kterýchkoli jiných příčin.

846. V lidském žití je tedy vhodné mít trochu slasti jako koření, aby se duše lidí občerstvila;

Začíná dílo, které dokončil Ptolomaeus z Luky.

protože jak Seneka říká ve spise *O klidu duševním, Serenouvi*¹⁴: *Duším má být pobíráno odpočinkem. Když si odpočaly, vstávají lepší a schopnější, jako by duši prospívalo užívat rozkoší uměřeně, tak jako sůl pomáhá při vaření pokrmů proti jejich sladkosti, ale je-li jí užito nadbytečně, kazí je.*

847. Dále pak: jestliže to, co má účelu sloužit, považujeme za účel sám, máří a rozkládá se řád přírody. Jako když kovář chce kládivo jen pro to samé, nebo tesař pilu, nebo lékař lék, přestože jsou určeny ke svým patřičným účelům. Cil, k němuž má král v obci, v níž vládne, směřovat, je žití podle ctnosti; všeho ostatního má každý užívat jen jako prostředků k tomuto cíli, a to jen pokud je to k dosažení cíle nezbytné. Tak se však nechovají ti, kteří se utápějí v nadbytečných zábavách, protože takové zábavy neslouží zmíněnému cíli, zvláště když se zdá, že jsou samy vyhledávány jako cíl; tak, zdá se, chtějí jednat ti bezbožní, o nichž se v knize *Moudrosti říká, že uvažují scsně, jak svědčí Písmo*¹⁵: *Nuže tedy, užijme zde dobrých věcí, což se týká cíle, a chápme se všeho situovaného rychle jako v mládí, aťd. Nemírné užívání tělesných rozkoší je tu představeno jako vlastní mladému věku a Písmo je vhodné kárá. A Aristotelés v *Ethice*¹⁶ tělesné rozkoše přirovnává k pokrmům, které požitě přes nebo pod míru zdraví porušují, jsou-li však požívány uměřeně, uzdravují i zmnožují zdraví. Tak je tomu i s ctností ve vztahu k půvabům a rozkošim.*

¹³ Institutio rei militaris I, 3.

¹⁴ De tranquillitate animi ad Serenum 17, 5.

¹⁵ Mdr 2,6.

¹⁶ Ethica III, 14, 1119a 16 – 20.